

Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society

Vol 31, No 3 (1980)

Υπεύθυνος σύμφωνα με το νόμο
ΓΙΩΚΤΗΤΗΣ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Επιστημονικό Σωματείο ανεγνωρισμένο, ά
ριθ. άποφ. 5410/19.2.1975
Πρωτοδικείου Αθηνών.
Προέδρος για το έτος 1979:
Κων. Τυρολιώτης

ΕΚΔΟΤΗΣ: Έκδίδεται υπό αίρετη πεντα
μελής συντακτική Επιτροπή (Σ.Ε.)
μέλών της Ε.Κ.Ε.

ΥΠΟΝΟΜ. ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: Ο Πρόεδρος της
Σ.Ε. Αυσείας Ευσταθίου, Ζαλοκώστα 30,
Χαλάνδρι, Τηλ. 6823459

Μέλη Σν/κής Έπ.
Χ. Παπαύδης
Α. Σαμμένος
Ι. Δημητριάδης
Α. Σαρβάνος

Στοιχειοθέτηση Έκδοση:
ΕΠΙΤΑΛΟΦΟΣ Ε.Π.Ε.

Αρδύτου 12 16 Αθήναι
Τηλ. 9217513 9214820
ΤΟΠΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: Αθήναι

Ταχ. Διεύθυνση:
Ταχ. θύρας 546
Κεντρικό Ταχυδρομείο
Αθήναι

Λυόμενοι:

Ετήσια έσωτερικού	δρχ.	300
Ετήσια εξωτερικού	"	450
Ετήσια φοιτητών ήμεδαπής	"	100
Ετήσια φοιτητών αλλοδαπής	"	150
Τιμή έκδοτου τεύχους	"	75
Ίδρύματα κ.λπ.	"	500

Address: P.O.B. 546
Central Post Office
Athens - Greece

Redaction: L. Ffstathiou
Zalokosta 30,
Halandri
Greece

Subscription rates:
(Foreign Countries)
\$ U.S.A. 15 per year.

Δελτίον
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β
ΤΟΜΟΣ 31
ΤΕΥΧΟΣ 3

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
1980

Bulletin
OF THE HELLENIC
VETERINARY MEDICAL SOCIETY

QUARTERLY
SECOND PERIOD
VOLUME 31
No 3

JULI - SEPTEMBER
1980

Έπιταγές και έμβάσματα αποστέλλονται έπ' όνό
ματι κ. Στ. Μάλαρη Κτην. Ίνστ. Υγιεινής και
Τεχνολογίας Τροφίμων, Ίερά όδός 75, Τ.Τ. 303
Αθήναι. Μόλις, έπιστολές κ.λπ. αποστέλλονται
στόν κ. Α. Ευσταθίου, Κτηνιατρικό Ίνστιτούτο
Φυσιολογίας, Άνταραγωγής και Διατροφής
Ζώων, Νεαπόλλεις 9-25, Άγία Παρασκευή Άττι
κής.

Untowards effects following vaccination in animals

A. ΣΕΪΜΕΝΗΣ, Ι. ΜΕΝΑΣΕ, Γ. ΣΚΥΡΙΑΝΟΣ, Ε.
ΣΤΟΦΟΡΟΣ

doi: [10.12681/jhvms.21456](https://doi.org/10.12681/jhvms.21456)

Copyright © 2019, A. ΣΕΪΜΕΝΗΣ, Ι. ΜΕΝΑΣΕ, Γ. ΣΚΥΡΙΑΝΟΣ, Ε.
ΣΤΟΦΟΡΟΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

ΣΕΪΜΕΝΗΣ Α., ΜΕΝΑΣΕ Ι., ΣΚΥΡΙΑΝΟΣ Γ., & ΣΤΟΦΟΡΟΣ Ε. (2019). Untowards effects following vaccination in animals. *Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society*, 31(3), 151–157. <https://doi.org/10.12681/jhvms.21456>

ΟΙ ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΠΟ ΕΜΒΟΛΙΑΣΜΟΥΣ ΣΤΑ ΖΩΑ

Υπό

Α. ΣΕΪΜΕΝΗ*, Ι. ΜΕΝΑΣΕ**, Γ. ΣΚΥΡΙΑΝΟΥ*, Ε. ΣΤΟΦΟΡΟΥ*

UNTOWARDS EFFECTS FOLLOWING VACCINATION IN ANIMALS

By

A. SEIMENIS, I. MENASSE, G. SKYRIANOS, E. STOFOROS

SUMMARY

The various forms of untowards effects following vaccination against infectious diseases in animals are described. The causes and the possible mechanisms for these manifestations are discussed and measures to avoid them are finally proposed.

Είναι γνωστό ότι ο καλλίτερος τρόπος για ν' αντιμετωπισθούν τα μεταδοτικά νοσήματα, είναι η πρόληψή τους. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για τα νοσήματα που οφείλονται σε ιούς που έναντίον τους, όπως είναι γνωστό, δεν διαθέτουμε αποτελεσματικά θεραπευτικά μέσα.

Έκτός από τις υγιεινές συνθήκες διαβίωσης και την ισορροπημένη διατροφή που μας εξασφαλίζουν υγιείς οργανισμούς, κατά συνέπεια άνθεκτικούς στην προσβολή των παθογόνων παραγόντων, το κυριώτερο μέσο προλήψεως που διαθέτουμε είναι το έμβολιο. Ένα τέτοιο προϊόν σωστά παρασκευασμένο και συντηρημένο, χρησιμοποιούμενο στον κατάλληλο χρόνο, στην πρέπουσα ποσότητα και από την κατάλληλη οδό, είναι σε θέση να δημιουργήσει, στο μέγιστο των περιπτώσεων, την προστασία που αναμένεται.

Κανένα από τα βιολογικά προϊόντα, όμως, δεν μπορεί και δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί αν δεν έχουν εξασφαλισθεί ή αβλάβεια, κατά πρώτο λόγο, και η αποτελεσματικότητα. Αυτό το σκοπό έχουν, έξ' άλλου, οι πιό πάνω έλεγχοι που πραγματοποιούνται τόσο κατά τη διαδικασία παρασκευής ενός νέου προϊόντος, όσο και μετά την παρασκευή του τυποποιημένου πιά έμβολίου.

Μολονότι οι άρχες που προαναφέρθηκαν είναι εύρύτατα γνωστές και λαμβάνονται πάντα σοβαρά υπ' όψη από τους παρασκευαστές των βιολογικών προϊόντων, παρολαυτά, ακόμη και σήμερα έχουμε περιστατικά ποικίλης μορ-

* Κτηνιατρικό Ίνστιτούτο Λοιμωδών και Παρασιτικών Νοσημάτων Υπ. Γεωργίας.

** Τέως Δ/ντής του Κ.Ι.Α.ΠΑ.Ν.

φής, είτε μεμονωμένα είτε έκτεταμένα, που όφειλονται στις ανεπιθύμητες αντιδράσεις που προέρχονται από τη χρησιμοποίηση των εμβολίων.

Έξετάζοντας λεπτομερέστερα τις παρενέργειες που μερικές φορές αντιμετωπίζουμε, θα μπορούσαμε να τις διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες:

A/ Παρενέργειες που δεν όφειλονται στο προϊόν

B/ Παρενέργειες που όφειλονται στο προϊόν.

A/ Παρενέργειες που δεν όφειλονται στο προϊόν. Προκειμένου να τις αναλύσουμε θέτουμε την προϋπόθεση ότι το εμβόλιο έχει παρασκευασθεί σωστά, πριν τη χρησιμοποίησή του έχει συντηρηθεί σε κανονική θερμοκρασία, δεν έχει υποστεί καμία αλλοίωση και εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια ισχύος του. Ότι τηρήθηκαν οι οδηγίες του παρασκευαστού ως προς την όδο χορηγήσεως, τη δοσολογία και τόν χρόνο έπεμβάσεως και τέλος, γιά τιά λυόφιλα προϊόντα, ότι ή διαδικασία άποξηράνσεως πραγματοποιήθηκε σωστά και ότι χρησιμοποίηθηκε τόν κατάλληλο διαλυτικό.

Όί ανεπιθύμητες αντιδράσεις στις όποιες άναφερόμεθα είναι δυνατό να προκύψουν άπό τιά παρακάτω αίτια:

1. Κακοί χειρισμοί στα ζώα: μπορεί να προκαλέσουν κατάπτωση (stress) διαφόρου έντάσεως και διάρκειας με έπιπτώσεις σε άτομα (πτώση τής γαλακτοπαραγωγής) ή στο σύνολο τής έκτροφής (πτώση τής ώοτοκίας στα πουλερικά). Ό πειθαναγκασμός ένός άτιθασου έγκυου ζώου να ύποσσει τόν έμβολιασμό, είναι δυνατό να προκαλέσει άποβολή.

2. Κακή έκτίμηση τών συνθηκών που επικρατούν κατά τήν στιγμή τής έμβολιαστικής έπεμβάσεως: Έάν τόν περιβάλλον όπου έκτρέφονται τιά ζώα είναι άνθυγιεινό και ή διατροφή κακή με άποτέλεσμα να έχουμε ζώα έξαντλημένα, με έντονες παρασιτώσεις ή και άρρωστα άκόμη, ό έμβολιασμός είναι δυνατό να χειροτερέψει τήν όλη κατάσταση, έκτός άπό τόν γεγονός ότι δεν πρόκειται ν' άποδώσει τιά έπιθυμητά άποτελέσματα προστασίας.

3. Άνεπαρκής άνταπόκριση άνοσίας: είναι δυνατό να όφείλεται όχι μόνο στην κατάσταση ύγείας τού ζώου, όπως άναφέρθηκε πιο πάνω, αλλά και στην ίδιосуγκρασία τού άτόμου ή τόν είδος τού ζώου. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία⁽¹⁾ ύπάρχει ποσοστό ζώων με πολύ χαμηλό τίτλο άντισωμάτων (κάτω τών 0,05 Δ.Μ.) ή χαμηλό (0,05-0,5 ΔΜ). Στην πρώτη κατηγορία, μεταξύ τών πιθήκων έχουμε ποσοστό 14,8%, άπό τιά άλεπούδες 5%. άπό τιά σκυλιά 3,9% και τιά βοοειδή 2,2%. Στην δεύτερη κατηγορία διαπιστώθηκαν κατά σειρά τιά αντίστοιχα ποσοστά: 11,1% 11,5% και 13,3%. Η παραπάνω έρευνα άφορά ειδικότερα στην άνταπόκριση στόν άντιλυσσικό έμβολιασμό.

Άλλο παράδειγμα που άφορά είς τόν είδος τού ζώου είναι, ως γνωστό, ή αίγα που, αντίθετα με άλλα είδη, δεν άνοσοποιείται ίκανοποιητικά έναντίον τού άνθρακα.

4. Περιορισμένη διάρκεια άνοσίας: δεν όφείλεται μόνο στή χαμηλή άντιγονικότητα τού παθογόνου παράγοντα, κατά συνέπεια δε και τού αντίστοιχου έμβολίου, αλλά και στην άνεπαρκή άνταπόκριση στην άνοσοποίηση, όπως άναφέρθηκε πιο πάνω, στην μικρή ήλικία κλπ.

Β/ Παρενέργειες που οφείλονται στο προϊόν. Είναι δυνατό να οφείλονται σε μεμονωμένους παράγοντες ή μεταξύ τους συνδεδεμένους.

1. Παρενέργειες από το έμβολιακό στέλεχος: αυτές προέρχονται, κυρίως, από το είδος του στελέχους που χρησιμοποιείται και στο αν διατηρείται ζωντανό ή έχει αδρανοποιηθεί.

Στην πρώτη περίπτωση τα έμβολιακά στελέχη διαχωρίζονται στα άβλαβη και σ' εκείνα που διατηρούν υπολειμματική παθογόνο δύναμη. Ακόμη, ένα στέλεχος ιού που κατά διάφορους μεθόδους έχει υποστεί τροποποίηση (μεταλλαγή), είναι δυνατό να είναι βλαβερό για όρισμένο είδος ή σε όρισμένης ηλικίας ζώο, μολονότι το προϊόν προορίζεται για την ίδια ασθένεια.

Μερικά παραδείγματα των περιπτώσεων που αναφέρονται πιο πάνω είναι τα ακόλουθα:

α) Το έμβολιο κατά της λύσσας που παρασκευάζεται με ζωντανό στέλεχος ιού Flury-LEP (χαμηλού αριθμού διόδων σε έμβρυοφόρα αυγά) ενώ είναι τελείως άβλαβές για τον ενήλικο σκύλο, στα μικρά που είναι ηλικίας κάτω των 4 μηνών είναι δυνατό να προκαλέσει συμπτώματα εγκεφαλίτιδας.

β) Ο ίδιος τύπος αντίλυσσικού εμβολίου χρησιμοποιούμενος σε γάτα προκαλεί έντονα νευρικά φαινόμενα.

γ) Η χρησιμοποίηση εμβολίου κατά της ψευδοπανώλους των όρνιθων, παρασκευασμένο με ζωντανό μεσογενές στέλεχος του ιού (π.χ. Komarov), ενώ στις ενήλικες όρνιθες είναι σχεδόν άβλαβές (προκαλεί νευρικά συμπτώματα σε πολύ χαμηλό ποσοστό και αυτό όχι πάντοτε), στα νεαράς ηλικίας όρνιθια προκαλεί την ασθένεια που πολλές φορές συνοδεύεται από θανάτους.

δ) Ο έμβολιασμός θηλυκών ζώων σε κατάσταση κυοφορίας με προϊόν παρασκευασμένο από ζωντανό στέλεχος ιού κατά της πανώλους των χοίρων, της «κυανής γλώσσας» και της εϋλογιάς του προβάτου, είναι δυνατό να προκαλέσουν άποβολή. Το ίδιο αποτέλεσμα προκαλεί και ο έμβολιασμός εγκύων προβάτων με το ζωντανό στέλεχος *Brucella melitensis*, Rev. 1.

ε) Το έμβολιο κατά της πανώλους των μονόπλων, που για την παρασκευή του χρησιμοποιούνται ζωντανά τροποποιημένα στελέχη του ιού, ενώ δεν προκαλεί παρενέργειες στα άλλα, στους ήμιόνους και στους όνους αντίθετα, είναι δυνατόν να προκαλέσει την ασθένεια που μπορεί να οδηγήσει μέχρι το θάνατο.

στ) Για την παρασκευή του εμβολίου κατά της λοιμώδους λαρυγγοτραχειίτιδας των όρνιθων, χρησιμοποιούνται διάφορα τροποποιημένα ζωντανά στελέχη του ιού διαφόρου βαθμού έξασθενίσεως. Έτσι όρισμένα απ' αυτά προκαλούν, συχνά σε ύψηλά ποσοστά, έντονες επιπεφυκίτιδες με δακρύροια, πτώση της ότοκίας και κατάπτωση.

Τα παραδείγματα ανεπιθυμητών αντιδράσεων που αναφέρθηκαν πιο πάνω ένδεικτικά, άφορούν, όλα, έμβολιακά στελέχη με υπολειμματική παθογόνο δύναμη για όρισμένο είδος, όρισμένης ηλικίας ζώα ή και ειδικής φυσιολογικής καταστάσεως στην όποία βρίσκονται.

Τούτο, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι γενικό χαρακτηριστικό όλων των στελεχών που χρησιμοποιούνται σε ζωντανά έμβολια. Πολλά απ' αυτά είναι

τελείως άβλαβή σε κάθε περίπτωση, διότι έχουν χάσει κάθε ύπολειμματική παθογόνο ιδιότητα, ενώ διατηρούν καλή άντιγονικότητα.

Μερικά από τα στελέχη αυτά είναι: τα Β1 και La Sota του ιού της ψευδοπανώλους των όρνιθων, εκείνα του ιού της λοιμώδους λαρυγγοτραχειτίδας των όρνιθων που έχουν τροποποιηθεί και προσαρμοσθεί σε καλλιέργειες κυττάρων, τα χρησιμοποιούμενα (έρπητα του Ινδιάνου) για το έμβόλιο κατά της άσθénéιας του Marek των όρνιθων, το στέλεχος του ιού της λύσσας Flury-Heρ (ύψηλου άριθμού διόδων σε έμβρυοφόρα αυγά). Από τα μικροβιακά στελέχη χαρακτηριστική είναι ή περίπτωση του στελέχους Stern του βακίλλου του άνθρακα που επειδή δεν έχει έλυτρο, σε αντίθεση με άλλα έμβολιακά στελέχη του είδους, στερεΐται κάθε ύπολειμματικής παθογόνου δυνάμεως.

2. Παρενέργειες από σφάλματα παρασκευής: Πρόκειται για περιπτώσεις όπου ενώ είναι γνωστές οι τεχνικές προδιαγραφές που θα πρέπει να καλύπτεται το προϊόν ώστε να είναι και άβλαβές και άποτελεσματικό, παρολαυτά, ό παρασκευαστής από κακούς ύπολογισμούς και/ή λανθασμένη αξιολόγηση των ιδιοτήτων των συστατικών που χρησιμοποίησε και των άποτελεσμάτων των έλεγχων που πραγματοποίησε, διέθεσε στην κατανάλωση ένα έμβόλιο που,

α) Δημιουργεί άνεπαρκή προστασία είτε από χαμηλό τίτλο του άντιγόνου που περιέχεται, είτε διότι ή δοσολογία έχει όρισθεί σε χαμηλό επίπεδο.

β) Προκαλεί συμπτώματα άσθénéιας, άσχετης προς εκείνη για την όποια παρασκευάσθηκε το έμβόλιο. Αυτό συμβαίνει όταν ένα έμβολιακό στέλεχος ιού έχει πολλαπλασιασθεί σε κυτταροκαλλιέργειες ή σε ζώο που είναι φορέας άλλων παθογόνων παραγόντων και διέρχονται στο προϊόν που παρασκευάσθηκε και στη συνέχεια μετά τη χορήγησή του στα ζώα.

γ) Προκαλεί τοπικές ή γενικές άνεπιθύμητες άντιδράσεις διαφόρου μορφής και έντάσεως.

Οί τοπικές άντιδράσεις μπορεί να έμφανισθούν σαν συπτική φλεγμονή (έγχυση μαζί με το έμβόλιο και παθογόνων μικροβίων), ή σαν άσυπτη, π.χ. όρισμένα έλαιώδη ένισχυτικά της άνοσίας ή άντισυπτικά που προστίθενται στα νεκρά έμβόλια, είναι έρεθιστικά και κατά συνέπεια άκατάλληλα.

Οί γενικές άντιδράσεις προκαλούνται από την ύπερευαισθητοποίηση του όργανισμού για όρισμένες ούσιες που περιέχονται μέσα στο έμβόλιο, όπως π.χ. άντιβιοτικά, πρωτεΐνες έτερόλογες ή όμόλογες χημικά τροποποιημένες, διάφοροι σταθεροποιητές κ.λ.π.⁽²⁾

Οί παραπάνω άντιδράσεις μπορεί να έμφανισθούν σε δύο μορφές:

I) Μέσα σε λίγα λεπτά από την χορήγηση (shock άναφυλακτικό) ή μέσα σε λίγες ώρες. Το άποτέλεσμα μπορεί να είναι θανατηφόρο από όξυ πνευμονικό οίδημα ή μη θανατηφόρο που εκδηλώνεται με άναφυλακτικά συμπτώματα από το άναπνευστικό σύστημα και το πεπτικό ή δερματικά γενικευμένα ή τοπικά, όπως ούρτικάρια, οίδημα κ.λ.π. Όλ' αυτά μπορεί να είναι μεταξύ τους συνδιασμένα κατά διαφόρους τρόπους.

II) Καθυστερημένη εκδήλωση ύπερευαισθησίας που μπορεί να κυμανθεί από την 1η μέχρι και την 21η ήμέρα από τη χορήγηση του έμβολίου. Τα συμπτώματα μπορεί να είναι εκζεμα, τοπικό ή γενικευμένο, που εξελίσσεται

ἀργά, οἶδημα, πυρετός ἢ ἀλλεργική ἐγκεφαλίτιδα γιὰ τίς περιπτώσεις ἐμβολίων παρασκευασμένων ἀπὸ νευρικό ἰστό πλούσιο σὲ μυελίνη.⁽²⁾

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς περιπτώσεις παρενεργειῶν ποὺ παρατέθηκαν πρὸ πάνω, ποὺ ἡ αἰτιολογία τους εἶναι σχεδὸν πάντοτε εὐκόλο νὰ ἐντοπιστεῖ, ὑπάρχουν περιστατικά, μερικὲς φορές πολὺ σοβαρά, ποὺ ἡ προέλευσή τους δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ προσδιοριστεῖ. Ἀπαιτεῖται ἔρευνα ἐπιζωοτιολογικὴ καὶ κλινικὴ πολὺ προσεκτικὴ ποὺ νὰ ἐπεκταθεῖ καὶ σὲ ἐργαστηριακὴ μελέτη τοῦ προϊόντος, ἐφ' ὅσον κριθεῖ ἀναγκαῖο, γιὰτὶ διαφορετικὰ εἶναι δυνατὸ ν' ἀποβεῖ ἢ ἄκαρπη ἢ νὰ ὀδηγήσει σὲ συμπεράσματα ἀνακριβῆ.

Παράδειγμα χαρακτηριστικὸ τῆς μορφῆς αὐτῆς εἶναι τὰ γνωστὰ περιστατικά ἀποβολῶν καὶ γεννήσεως χοριακῶν ἀμνῶν ἔπειτα ἀπὸ μαζικοὺς ἐμβολιασμοὺς κατὰ τῆς εὐλογιάς τοῦ προβάτου ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη κατὰ τὴν περίοδο 1972-1974⁽³⁾.

Γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ ὅσο τὸ δυνατὸ θετικότερα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ αἰτιολογία τῶν πρὸ πάνω περιστατικῶν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκτεταμένη καὶ προσεκτικὴ ἐπιτόπια ἔρευνα⁽³⁾, πραγματοποιήθηκε στὸ ἐργαστήριο καὶ μία σειρά πειραματισμῶν^(4,5,6).

Ἡ μελέτη τῶν ἐπιζωοτιολογικῶν δεδομένων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πειραματισμῶν φανέρωσαν τίς μεγάλες δυσκολίες ποὺ περικλείει ἓνα τέτοιο ἀντικείμενο ἔρευνας^(7,8).

Ἀπ' ὅσα ἐκτέθηκαν πρὸ πάνω γίνεται φανερὸ ὅτι γιὰ τὴ δημιουργία τῶν ἀνεπιθυμητῶν ἀντιδράσεων μετὰ ἀπὸ ἐμβολιασμοὺς, συμμετέχουν διάφοροι παράγοντες ποὺ ἐνεργοῦν μὲ διαφόρους μηχανισμοὺς. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παράγοντες αὐτοὺς εἶναι γνωστοὶ καὶ εἶναι δυνατὸ ν' ἀπομακρυνθοῦν μὲ τὴ χρησιμοποίηση κατάλληλα παρασκευασμένων προϊόντων ποὺ θὰ ἐφαρμόζονται σωστά. Σὲ ἄλλες, ὅμως, περιπτώσεις οἱ τεχνολογικὲς ἀδυναμίες ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν, εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργήσουν δυσάρεστα ἀποτελέσματα μὲ συνέπειες περισσότερο ἢ λιγότερο σοβαρὲς ποὺ τὰ αἰτιά τους δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλο νὰ ἐντοπισθοῦν.

Πρὸς τὸ στόχο τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν τελείας ἐξαλείψεως τῶν παρενεργειῶν ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργηθοῦν μετὰ ἀπὸ ἐμβολιασμοὺς, στρέφονται οἱ προσπάθειες τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον ἐρευνητῶν. Ἔτσι ἀπὸ τίς μελέτες αὐτὲς προέκυψαν δύο βασικὲς κατευθύνσεις ποὺ σήμερα ἀποτελοῦν τίς κύριες γραμμὲς τῆς σύγχρονης τεχνολογίας τῶν βιολογικῶν προϊόντων:

α) Χρησιμοποίηση ἀδρανοποιημένων ἐμβολίων ὑψηλῆς ἀντιγονικότητας. Ἔτσι ἀποφεύγονται οἱ συνέπειες ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ προκύψουν ἀπὸ τὴ χρησιμοποίηση ζωντανῶν ἐμβολιακῶν στελεχῶν διαφόρου βαθμοῦ ἐξασθενήσεως ἀποφεύγοντας, ἐπὶ πλέον, τὸ ἐνδεχόμενον ἀνακτήσεως τῶν παθογόνων ἰδιοτήτων ποὺ κατεῖχαν ἀρχικά.

β) Πολλαπλασιασμός τελείως ἀπαθογόνων ἐμβολιακῶν στελεχῶν ἀπὸ ἰοὺς σὲ κυτταροκαλλιέργειες κάτω ἀπὸ στενὰ ἐλεγχόμενες συνθήκες. Παράδειγμα αὐτῶν εἶναι τὰ διπλοειδῆ κύτταρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ διασφαλίζει τὴν ἀπόλυτη ἀβλάβεια τῶν προϊόντων ἐπειδὴ προέρχονται ἀπὸ τίς εἰδικὲς

αὐτές κυτταροκαλλιέργειες πού εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπό ὅποιοδήποτε ξένο παθογόνο παράγοντα.

Μέχρις ὄτου, ὁμως, οἱ πιό πάνω τεχνικές κατευθύνσεις καταστεῖ δυνατό νά εφαρμοσθοῦν ἀποτελεσματικά σέ κάθε εἶδους ἐμβόλιο, θά πρέπει νά δίδεται ξεχωριστή προσοχή στά παρακάτω σημεῖα πού ἰδιαίτερα ἀφοροῦν τά ζωντανά προϊόντα:

- α) Βαθμὸς ἐξασθενήσεως τοῦ χρησιμοποιημένου ἐμβολιακοῦ στελέχους.
- β) Ὑπόστρωμα πολλαπλασιασμοῦ τοῦ πιό πάνω στελέχους.
- γ) Ἐλεγχος ἀβλαβείας.
- δ) Ἐπιζωοτιολογική κατάσταση τῆς περιοχῆς πού θά εφαρμοσθεῖ τὸ προϊόν.
- ε) Γενική καί εἰδικότερη κατάσταση τῶν ζῶων πού θά ἐμβολιασθοῦν.

Ἡ υἰοθέτηση τῶν προληπτικῶν αὐτῶν μέτρων θά συμβάλει, ἀσφαλῶς, στὴν ἐλαχιστοποίηση τῶν ἀνεπιθυμητῶν ἀντιδράσεων καί τῶν συνεπειῶν τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Περιγράφονται οἱ διάφορες μορφές παρενεργειῶν πού ἐμφανίζονται στά ζῶα ἐπειτα ἀπὸ ἐμβολιασμοὺς. Ἐξετάζονται τὰ αἷτια καί οἱ πιθανοὶ μηχανισμοὶ γιὰ τὴν ἐκδήλωση τῶν φαινομένων αὐτῶν καί προτείνονται μέτρα γιὰ τὴν ἀποφυγῆς τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Nardelli L., Civardi A.(1980): Aggiornamenti sulla rabbia degli animali domestici e selvatici. Sel. Veter., 21,5,581-592.
2. Terré U., Faure H., Fontaine J., Precausta P., Soulebot J.P., Valette L.(1979): Essai de classification des incidents post-vaccinaux. XXI Congrès Mond. Veter., Moscou, 1-7/7/1979.
3. Μενασέ Ι., Σεῖμένης Α., Σκυριανός Γ., Στοφόρος Ε., Σαρατσιώτης Α. (1978): Ἡ εὐλογία τοῦ προβάτου ἐν Ἑλλάδι. Ι. Σοβαρὰ μετεμβολιακὰ συμβάματα κατόπιν ἐμβολιασμῶν εἰς ἐκτεταμένην κλίμακα. Ἐνακοίν. εἰς τὸ Ι^ο Πανελλ. Κτην/κὸ Συνέδρ., Ἀθῆναι, 27-30/9/1978 καί εἰς τὸ XXI Παγκ. Κτην/κὸ Συνέδρ., Μόσχα, 1-7/7/1979.
4. Μενασέ Ι., Σκυριανός Γ., Σεῖμένης Α., Σαρατσιώτης Α., Στοφόρος Ε. (1978): Ἐρευνα ἐπὶ τῆς εὐλογίᾳς τοῦ προβάτου. Ι. Δοκιμὴ ἐπὶ ἰνδοχοίρων πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν αἰτίων μετεμβολιακῶν συμβαμάτων. Ἐνακοίν. εἰς τὸ Ι^ο Πανελλ.Κτην/κὸ Συνέδρ., Ἀθῆναι, 27-30/9/1978.
5. Μενασέ Ι., Στοφόρος Ε., Σεῖμένης Α., Σκυριανός Γ.(1978): Ἐρευνα ἐπὶ τῆς εὐλογίᾳς τοῦ προβάτου. ΙΙ. Δοκιμὴ ἐπὶ ἰνδοχοίρων πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἰοῦ ἐπὶ τῆς κνοφορίας. Ἐνακοίνωση ὅπως πιό πάνω.
6. Menasse I., Seimenis A., Skyrianos G., Papadopoulos Chr. (1975): Sensibi-

lité du cobaye à une souche vaccinale de virus de la variole ovine. Ανακοίνωση στο XX^ο Παγκ. Κτην/κό Συνέδρ., Θεσσαλονίκη, 6-12/6/1975.

7. Coid C.R., (1977): Infections and pregnancy. Acad. Press, London, pp. 57-59, 94-99.
8. Rhodes A.J., Van Rooyen C.E.(1962):Pathogenesis and pathology of viral infections. Localisation in the foetus. In Textbook of Virology. Williams and Wilkins, Baltimore, U.S.A.